ISSN 1392-9569 (Print)
ISSN 2351-6011 (Online)
https://doi.org/10.15823/su.2025.64.11

Socialinis ugdymas / Social education
2025, t. 64, Nr. 2, p. 175–195 / Vol. 64, No. 2, pp. 175–195, 2025

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO ŠVIETIMO AKADEMIJA

Būsimų specialistų rengimo dirbti su vaikais, turinčiais vaisiaus alkoholinio spektro sutrikimų, analizė

Aistė Gipiškienė[1], **Agnė Brandišauskienė**[2]

[1] VšĮ „FASD platforma“, A. Mickevičiaus g. 32-4, 08117 Vilnius, fasd.ltu@gmail.com
[2] Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija, K. Donelaičio g. 52, 44244 Kaunas, agne.brandisauskiene@vdu.lt

Anotacija. Vaiko teisių konvencija įpareigoja valstybes dalyves sudaryti sąlygas kiekvienam vaikui sveikai vystytis bei paruošti jį savarankiškam gyvenimui. Vaisiaus alkoholinio spektro sutrikimai (toliau – FASD, Fetal Alcohol Spectrum Disorders) – dažniausias, tačiau rečiausiai diagnozuojamas iš visų raidos sutrikimų ir atsirandantis dėl alkoholio vartojimo nėštumo metu. Net ir nedidelė alkoholio dozė nėštumo metu gali lemti FASD. alkoholio vartojimas perinataliniu laikotarpiu įvairiapusiškai veikia fizinę, emocinę ir socialinę vaiko raidą. Ankstyva diagnozė ir specializuota intervencija pagerina vaikų su FASD ilgalaikes prognozes, o laiku neatliepti FASD poreikiai lemia antrinių rizikų išsivystymą – nutrauktą mokslą, priklausomybes, nusikalstamumą, psichikos sutrikimus ir kt., taip pat reikalauja didelių visuomenės išlaidų. Todėl ryškėja FASD prevencijos ir intervencijos aktualumas, siekiant užtikrinti kiekvieno vaiko teisę į sveiką vystymąsi (tiek iki gimimo, tiek po jo) ir tolesnę gyvenimo gerovę. Šio tyrimo *tikslas* – ištirti, kaip būsimi švietimo, sveikatos, socialinių ir teisės srities specialistai yra rengiami FASD prevencijai ir darbui su vaikais ir paaugliais, turinčiais FASD.

Esminiai žodžiai: *vaisiaus alkoholinio spektro sutrikimai, studijų programos, specialistų rengimas, vaiko teisės, Lietuva.*

Copyright © 2025. Aistė Gipiškienė, Agnė Brandišauskienė. Published by Vytautas Magnus University, Lithuania. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (toliau – JT VTK) įpareigoja valstybes nares užtikrinti vaikui palankiausias sąlygas gyventi ir visapusiškai vystytis (6 str. 2 d.), taip pat tinkamai parengti jį savarankiškam gyvenimui visuomenėje (VTK). Todėl kiekviena šalis, įgyvendindama savo švietimo, sveikatos, socialinę ir teisingumo politiką, yra įpareigota tai atliepti. Pažymėtina, kad vaiko teisė į sveiką ir saugią aplinką siejama ne tik su laikotarpiu po gimimo. VTK preambulėje skatinama kurti vaiko teisinę apsaugą tiek iki gimimo, tiek po jo.

Mokslinės literatūros analizė rodo, kad prenatalinis alkoholio poveikis nėštumo metu yra viena pagrindinių struktūrinių apsigimimų ir nuolatinės neurologinės negalios priežasčių (Flentke ir Smith, 2018; Gómez-Roig et al., 2021), o vienas iš jo padarinių – vaisiaus alkoholinio spektro sutrikimai (angl. *fetal alcohol spectrum disorders*, FASD). Tyrėjų teigimu, mokykliniu laikotarpiu vaikai, turintys FASD, susiduria su mokymosi, taisyklių laikymosi ir socialinės integracijos sunkumais ir, nors jų elgesys gali priminti kitus sutrikimus, pvz., aktyvumo ir dėmesio sutrikimą (toliau – ADHD), tačiau FASD etiologija ir poveikis yra išskirtiniai (Millar et al., 2014). Todėl akivaizdu, kad efektyviam šios grupės vaikų ugdymui būtinas pedagogų, socialinių darbuotojų, tėvų / globėjų pasirengimas ir supratimas apie FASD (Hilly et al., 2023), o prevencinės intervencijos turėtų būti prieinamos visą gyvenimą, individualizuotos ir koordinuojamos tarpdisciplininiu lygmeniu (Petrenko, Tahir, Mahoney ir Chin, 2014). Tolesniuose gyvenimo etapuose FASD paveikti asmenys dažnai susiduria su poreikiu gauti specializuotą (medicininę, psichologinę, socialinę, teisinę) pagalbą, o jų galimybės gyventi savarankiškai dažnu atveju yra ribotos (Jolma et al., 2023; Greenmyer, Klug, Kambeitz, Popova ir Burd, 2018; Wozniak, Riley ir Charness, 2019).

Moksliniai tyrimai leidžia teigti, jog pagerinti ilgalaikes FASD turinčių vaikų prognozes gali keli esminiai veiksniai: laiku nustatyta diagnozė, specializuota pagalba, tikslingas tėvų konsultavimas bei realių lūkesčių šiems vaikams formavimas (Mitašíková ir Vodičková, 2022; Reid ir Taylor, 2015). Laiku neatliepti vaiko, turinčio FASD, poreikiai gali lemti antrines rizikas: nutrauktą mokslą, priklausomybes, įsitraukimą į nusikalstamas veikas, depresiją ar kitus psichikos sutrikimus, viktimizaciją, benamystę (McLachlan et al., 2019). Suomijos tyrėjų duomenimis (Jolma et al., 2023), su laiku neatlieptais poreikiais auga ir valstybei tenkantys intervencijos kaštai: metinė vidutinių išlaidų suma vienam vaikui gali siekti nuo 49 000 eurų ikimokykliniame amžiuje iki 91 000 eurų paauglystėje.

Lietuvos mokslininkų grupė (Lesinskienė et al., 2023) nurodo, kad nepakankamos specialistų žinios apie FASD lemia, kad šis sutrikimas dažnai lieka neatpažintas ir nediagnozuotas, o dėl visuomenėje vyraujančių neigiamų nuostatų ir stigmatizavimo baimės, diagnozės tiesiog vengiama. Todėl kyla probleminis klausimas, kaip būsimi (švietimo, sveikatos, socialinių ir teisės paslaugų srities) specialistai yra rengiami darbui

su šia vaikų grupe. Šiame straipsnyje ir siekiama atsakyti į šį klausimą, aiškintis, kaip yra rengiami būsimi specialistai dirbti su vaikais, turinčiais FASD.

Vaisiaus alkoholinio spektro sutrikimų (FASD) apibrėžtis ir poveikis vaiko raidai

Tyrimai rodo, kad nėra saugaus alkoholio kiekio nėštumo metu (Lewis et al., 2012). Vaisiaus alkoholinio spektro sutrikimai (FASD) yra labiausiai paplitusi negalia, daranti didelę įtaką šių asmenų mokymuisi ir elgesiui. FASD yra skėtinis terminas, savyje talpinantis įvairius sutrikimus: vaisiaus alkoholinį sindromą, dalinį vaisiaus alkoholinį sindromą, neuroelgesinį sutrikimą, susijusį su prenataliniu alkoholio poveikiu, ir su alkoholiu susijusius apsigimimus (Lesinskienė et al., 2023). Pastebėtina, kad FASD nėra tik daugeliui žinomas Vaisiaus alkoholinis sindromas, pasireiškiantis matomais fiziniais požymiais ir užimantis tik mažą viso spektro (FASD) sutrikimo dalį (10–15 proc.), tai yra plataus spektro sutrikimas su 428 gretutinėmis ligomis (Popova et al., 2016). Mokslininkai (Mather, 2015) nurodo, kad daugiau nei 85 proc. asmenų, nukentėjusių nuo alkoholio poveikio prenataliniu laikotarpiu, neturi matomų fizinių požymių, todėl dažnai šis sutrikimas įvardijamas kaip „nematomas smegenų sutrikimas“. Manoma, kad apie 80 proc. FASD atvejų lieka nediagnozuoti (Chasnoff, Wells ir King, 2015).

Vaikai, kurie turi FASD, patiria įvairių sunkumų daugelyje jų funkcionavimo sričių. Antai mokslininkai (Benson et al., 2023), lygindami tris vaikų grupes – vaikų su FASD, autizmo spektro sutrikimu (toliau – ASS) ir tipiškai besivystančių (TB) – miego ir elgesio ypatumus, atskleidė reikšmingus skirtumus tarp šių grupių. Vaikų, turinčių FASD, palyginti su kitomis dviem (ASS ir TB) grupėmis, rezultatai daugelyje sričių buvo gerokai prastesni. Šie skirtumai buvo susiję su dėmesio ir socialinio elgesio problemomis, somatiniais skundais, agresyviu elgesiu bei aukštesniais panikos įverčiais. Be to, FASD grupė patyrė didesnių vykdomųjų funkcijų (darbinės atminties, planavimo ir emocijų kontrolės) iššūkių ir trumpesnę miego fazę, tai turi įtakos šių vaikų mokymosi ir gyvenimo kokybei.

Mokslinėje literatūroje dažniausiai minimi ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių FASD, požymiai: vėluojanti raida, padidėjęs jautrumas išorės dirgikliams (Fjeldsted ir Xue, 2019), dažnesni ir ilgiau trunkantys isterijos priepuoliai, impulsyvus elgesys ir agresija, per didelis, neatsargus draugiškumas su nepažįstamais, prastas priežasties ir padarinių suvokimas, vedantis prie rizikingo elgesio, nerimas ir sunkumai prisitaikant prie pokyčių bei veiklos keitimo (Benson, Mughal, Dimitriou ir Halstead, 2023; FASD Deutschland, 2022).

Dažniausiai „nematoma“ FASD forma išryškėja mokykliniame amžiuje, kai vaikai susiduria su mokymosi ir socialinės integracijos sunkumais (Tenenbaum et al., 2020). Jie patiria rašymo, žaidimo su kitais vaikais, dalyvavimo sporto ir laisvalaikio veiklose sunkumų dėl girdimosios, vizualinės motorikos koordinacijos, smulkiosios ir

stambiosios motorikos sutrikimų (Hilly et al., 2023). Sisteminės straipsnių apžvalgos rezultatai rodo, kad net 50 proc. asmenų, turinčių FASD, taip pat kenčia nuo aktyvumo ir dėmesio sutrikimo (ADHD), o tai yra 10 kartų dažniau nei bendroje populiacijoje (Mattson, Crocker ir Nguyen, 2011; Weyrauch, Schwartz, Hart, Klug ir Burd, 2017). Taip pat įvairūs tyrimai rodo, kad vaikai iš FASD grupės patiria didelių sunkumų vykdomųjų funkcijų (sunku planuoti, priimti sprendimus, kyla dėmesio ir impulsų kontrolės iššūkių, sunku įsiminti ir prisiminti reikiamą informaciją), abstraktaus mąstymo (sunku išskirti objektų ar reiškinių ryšius, savireguliacijos (sunku valdyti emocijas, reguliuoti savo elgesį), socialinio prisitaikymo (sunku bendrauti, užmegzti ir palaikyti santykius) srityse (Jacobson ir Jacobson, 2002; Kautz-Turnbull ir Christie, 2021; Quattlebaum ir O'Connor, 2012). Panašu, kad sunkumai dėl vykdomųjų funkcijų neišlavėjimo lemia žemus mokymosi pasiekimus, nerimą ar net stresą, o pozityvios socialinės sąveikos nebuvimas su bendraamžiais gilina atskirtį ir skatina agresyvų, probleminį elgesį.

Pastebėtina, kad brendimo laikotarpiu egzistuojantys sunkumai tik sustiprėja. Matyti aiški tendencija – šiuo laikotarpiu didėja psichopatologinių sutrikimų, depresijos, elgesio (ypač prieštaraujančio neklusnumo) sutrikimų, suicidų ir priklausomybės problemų (Carrick ir Hamilton, 2023; Dodge, Jacobson, Lundahl ir Jacobson, 2023; McLachlan, Flannigan, Temple, Unsworth ir Cook, 2020; O'Connor, Portnoff, Lebsack-Coleman ir Dipple, 2019). A. P. Streissguth ir kt. (2004) atlikti tyrimai parodė, kad net 61 proc. FASD turinčių vaikų buvo pašalinti iš mokyklos, 60 proc. turėjo akistatos su teisėsauga, 50 proc. buvo įkalinti arba gydomi psichiatrijos ligoninėse. Be to, beveik pusė (49 proc.) susidūrė su netinkamu seksualiniu elgesiu (Streissguth et al., 2004), o kai kurie šaltiniai nurodo, kad net 80–90 proc. paauglių, kuriems diagnozuotas FASD, reikalinga psichiatrinė pagalba (Jolma et al., 2023).

Tačiau svarbu suprasti, kad šių paauglių rizikingas ir nusikalstamas elgesys gali atsirasti ne dėl taisyklių ar situacijos nesuvokimo, ar sąmoningo netinkamo elgesio, o dėl alkoholio poveikio prenataliniu laikotarpiu sukeltų smegenų pokyčių, turinčių įtakos impulsų kontrolei, mokymuisi iš patirties ir kritinių situacijų valdymui (Strieker et al., 2025). FASD turinčius asmenis dažnai lydi konfabuliacija – netyčinis klaidingos informacijos pateikimas, siekiant užpildyti atminties spragas (Brown, Asp, Carter, Spiller ir Bishop-Deaton, 2020). Dėl to jie neretai nepagrįstai apkaltinami melu, o tai sukelia konfliktus su tėvais, pedagogais ar teisėsaugos pareigūnais, neteisingai interpretuojančiais šio sutrikimo ypatumus.

FASD patiriami sunkumai lydi šiuos paauglius ir suaugusius kasdieniame gyvenime. Nustatyta, kad 63 proc. jų reikia pagalbos gyvenant savarankiškai, 38 proc. piktnaudžiauja alkoholiu, 46 proc. vartoja kitas medžiagas, o 37 proc. susiduria su problemomis darbe (McLachlan, Flannigan, Temple, Unsworth ir Cook, 2020). Todėl akivaizdu, kad FASD neigiamai veikia ne tik patį asmenį, bet ir visą jo socialinę aplinką (Burd ir Popova, 2019; Jacobsen, Lindemann, Petzina ir Verthein, 2022).

FASD paplitimas: globalus ir nacionalinis kontekstas

Analizuojant FASD paplitimo rodiklius, matoma, kad daugelis šalių dėl diagnozavimo gairių ir FASD specialistų trūkumo oficialios FASD statistikos neturi. Kanados, labiausiai pažengusios FASD tyrimų, diagnozavimo ir pagalbos priemonių kūrimo srityje. 2024 m. paskutinio ketvirčio duomenimis, FASD paplitimas Kanadoje siekia 8 proc. (CanFASD-blog, 2024). JAV mokslininkai skaičiuoja 4–7 proc. FASD paveiktų asmenų (May et al., 2021; National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism, 2024). Italijoje tyrimas parodė, kad FASD turi 2,3–4,1 proc. pradinių klasių moksleivių (May et al., 2006). Mokslininkų teigimu, šie rezultatai rodo gana aukštus FASD paplitimo įverčius ir kelia klausimą, ar FASD yra labiau paplitęs Vakarų pasaulyje, nei buvo nustatyta anksčiau.

Lietuvoje asmenų, turinčių FASD, skaičiaus nežinome. Kadangi pagrindinė FASD priežastis yra alkoholio vartojimas nėštumo metu, tai remiantis šios psichotropinės medžiagos suvartojimo duomenimis, galima santykinai nustatyti potencialų FASD sutrikimų skaičių mūsų šalyje. Remiantis VU atliktu tyrimu (Lietuvos Respublikos Seimas, 2019) paskutinį nėštumo mėnesį alkoholį vartojo 3–4 proc. moterų. Tai sudarytų apie 700–800 gimdyvių per metus. Tačiau užsienio tyrėjai (Corrales-Gutierrez, Mendoza, Gomez-Baya ir Leon-Larios, 2020) pastebi, kad alkoholio vartojimą nėštumo metu lemia dažnas šios psichotropinės medžiagos naudojimas prieš nėštumą. Lietuvoje alkoholį vartoja 55 proc. 15–24 m. ir 70 proc. 24–40 m. amžiaus moterų (Oficialiosios statistikos portalas, 2020). Kitas svarbus rodiklis – neplanuotų nėštumų vidurkis Europoje, jis siekia 36 proc. (Guttmacher Institute, 2022), vadinasi, net daugiau nei trečdalis pastojusių moterų pirmąsias savaites gali nežinoti apie nėštumą ir vartoti alkoholį, taip darydamos žalą vaisiui. Atsižvelgiant į šiuos pateiktus alkoholio vartojimo ir neplanuotų nėštumų duomenis galima daryti prielaidą, jog realūs alkoholio vartojimo nėštumo metu skaičiai Lietuvoje gali būti aukštesni ir vaikų (asmenų), patyrusių prenatalinį alkoholio poveikį, skaičius galimai didesnis nei 3–4 proc.

Lyginant FASD ir kitų raidos sutrikimų paplitimą, matyti, kad būtent FASD skaičiai yra didesni. Pavyzdžiui, remiantis užsienių šalių tyrimų duomenis (CanFASDblog, 2024; Public Health Agency of Canada, 2024) autizmo spektro sutrikimą turi ~2 proc. vaikų, o skaičiuojama, kad FASD turi net 4–8 proc. vaikų. Analizuojant Lietuvos higienos instituto (Higienos institutas, 2024) 2024 m. pateiktus duomenis, matyti, kad 2022 m. autizmo spektro sutrikimų (F84.1 ir F84.5) paplitimas buvo 99,4 atvejų 100 000 vaikų (~0,1 proc.), o „nepatikslintų“ bei „kitų įvairiapusių raidos sutrikimų“ (F84.8 ir F84.9) – net 653,6 atvejų 100 000 vaikų (~0,65 proc.). Tai rodo, kad Lietuvoje „nepatikslintų“ bei „kitų įvairiapusių raidos sutrikimų“ registruojama apie 6,6 karto dažniau nei ASS. Atsižvelgiant į užsienio tyrėjų pateikiamas proporcijas tarp ASS (~2 proc.) ir FASD (4–8 proc.), galima daryti prielaidą, kad reikšminga dalis šių „nepatikslintų“ bei „kitų įvairiapusių raidos sutrikimų“ atvejų Lietuvoje gali būti nediagnozuoti FASD atvejai.

Tyrimo metodologija

Tyrimo objektas – FASD tematikos integravimas į Lietuvos sveikatos priežiūros, pedagogikos, socialinės gerovės ir teisės aukštojo ir profesinio mokslo studijų programas.

Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip Lietuvoje integruojamos žinios apie vaisiaus alkoholinio spektro sutrikimus (FASD) į sveikatos priežiūros, pedagogikos, socialinės gerovės bei teisės sričių aukštųjų ir profesinių mokyklų studijų programas.

Tyrimo strategija ir priemonė. Šiame tyrime pasirinkta kiekybinio tyrimo metodologija, kurioje naudota anketinė apklausa. Ji buvo sudaryta remiantis šia logika:

1. Demografiniai duomenys (2 klausimai).
2. Respondentų žinios apie FASD (2 klausimai), pvz., „Ar iki šio tyrimo buvote girdėję / susipažinę su Vaisiaus alkoholio spektro sutrikimu (FASD)?“
3. FASD integracija į studijų programas (6 klausimai), pvz. „Kaip plačiai Vaisiaus alkoholio spektro sutrikimas (FASD) pristatomas Jūsų atstovaujamoje studijų programoje?“.
4. FASD žinių poreikio vertinimas (1 klausimas), tai yra „Įvertinkite, kiek, Jūsų nuomone, būtų svarbu Vaisiaus alkoholio spektro sutrikimo (FASD) temą įtraukti į studijų programą įvairiems specialistams, kurių darbas turės įtakos vaiko sveikam vystymuisi ir gerovei užtikrinti.
5. Rekomendacijos FASD tematikos plėtrai (1 klausimas), pvz., „Kokių išteklių arba pagalbos reikėtų, kad Vaisiaus alkoholio spektro sutrikimo tema būtų įtraukta į Jūsų atstovaujamą studijų programą?“

Anketinę apklausą sudarė 6 uždarieji klausimai, iš jų 2 dichotominiai, 2 trichotominiai ir 1 ranginis. Taip pat vienas klausimas, kurį prašoma buvo respondentų įvertinti pagal Likerto skalę, ir 6 kombinuoti klausimai. Jie pasirinkti, siekiant suteikti respondentams daugiau lankstumo atsakant, neapriboti jų pasirinkimų ir padidinti galimybę gauti gilesnes įžvalgas apie keliamas temas.

Empirinio tyrimo imtis. Siekiant suformuoti tyrimo imtį, pirmiausia visų Lietuvos aukštųjų ir profesinių mokyklų, vykdančių sveikatos priežiūros, pedagogikos, socialinės gerovės ir teisės studijų programas, oficialiuose tinklalapiuose buvo identifikuotas dėstytojų, susijusių su vaikų raida, poreikiais ir ugdymu skaičius. Nustatyti 822 potencialūs respondentai, tai yra 473 sveikatos priežiūros, 233 pedagogikos, 118 socialinės gerovės ir 98 teisės specialybių dėstytojai. Kadangi, straipsnio autorės žiniomis, tai yra pirmasis šios srities tyrimas Lietuvoje ir ši tema yra mažai žinoma, o kai kuriose srityse – visiškai nežinoma, tiriamųjų imties dydžiui nustatyti buvo taikyta Paniotto (1986) formulė su 10 proc. paklaida. Remiantis šia formule ir duotais parametrais, apskaičiuotas reikiamas imties dydis yra 89 respondentai.

$N = 1 / (\Delta^2 + 1/N) = 89$

čia: n – tyrimo imtis (89 dėstytojai);

Δ – leidžiama paklaida (0,10 arba 10 proc.);

N – generalinė aibė (tikslinė grupė) – 822 dėstytojai.

Tyrimo eiga ir organizavimas. Tyrimas atliktas 2025 m. pradžioje. Laiškas su nuoroda į apklausos anketą buvo išsiųstas visiems 822 atrinktiems potencialiems respondentams. Respondentai buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir informuoti apie apklausos anonimiškumą ir konfidencialumą. Atsižvelgiant į tai, kad FASD tema Lietuvoje yra mažai žinoma, kreipimosi dėl dalyvavimo apklausoje laiške buvo glaustai apibūdintas FASD reiškinys, taip pat pridėta nuoroda į Kanados FASD tyrimų internetinę svetainę. Ši informacija buvo suteikta siekiant supažindinti respondentus apklausos reikšme jų atstovaujamai studijų programai.

Anketinė apklausa buvo pateikta elektroninėje platformoje www.apklausos.lt, jos prieinamumas buvo uždaras. Tyrimo anketoje trumpai pristatytas tyrimo tikslas, garantuotas respondentų anonimiškumas. Iškilus klausimų, respondentai galėjo kreiptis nurodytu tyrėjos elektroniniu adresu ar telefonu. Anketa peržiūrėta 133 kartus, užpildytos 73 anketos.

Tyrimo respondentų charakteristika. Tyrime apklausti 73 dėstytojai iš skirtingų aukštųjų ir profesinių mokymo įstaigų. Tyrimo respondentų charakteristikos pateiktos 1-oje lentelėje.

1 lentelė

Tyrimo respondentų charakteristikos (n = 73)

Pagrindinės charakteristikos	N	Proc.
Atstovaujama švietimo įstaiga		
Universitetas	46	63,0
Kolegija	9	12,3
Profesinio mokymo įstaiga	16	21,9
Kita	2	2,7

Apklaustų respondentų atstovaujamos studijų programos buvo sugrupuotos į keturias pagrindines kategorijas, kurių rengiami specialistai ateityje dirbs su asmenimis, galimai turinčiais FASD. Pateikiame šių studijų programų atstovų pagrindimą:

- Pedagogikos grupės specialistai turi tiesioginį sąlytį su galimai FASD turinčiais vaikais, todėl jų kompetencijos yra esminės siekiant atliepti šių vaikų specialiuosius poreikius ugdymo procese.
- Sveikatos priežiūros specialistai apima tiek tiesiogiai su FASD turinčiais vaikais, bei jų tėvais dirbančius medicinos atstovus, tiek už FASD prevenciją atsakingus visuomenės sveikatos atstovus
- Teisės krypties respondentus sudarė baudžiamosios, kriminalinės ir viešojo saugumo studijų programų atstovai. Jie dažnai susiduria su FASD turinčiais paaugliais, o neišmanydami jų specifinių poreikių, gali neteisingai interpretuoti jų elgesį ir priimti neteisingus sprendimus.
- Socialinės gerovės srities dažniausiai susiduria su FASD turinčiais asmenimis. Jie turi išmanyti ne tik vaiko su FASD poreikius, bet ir tėvų, galimai turinčių FASD, galimybes tuos poreikius atliepti.

Tyrimo respondentų pasiskirstymas pagal studijų programas pateikiamas 1 pav.

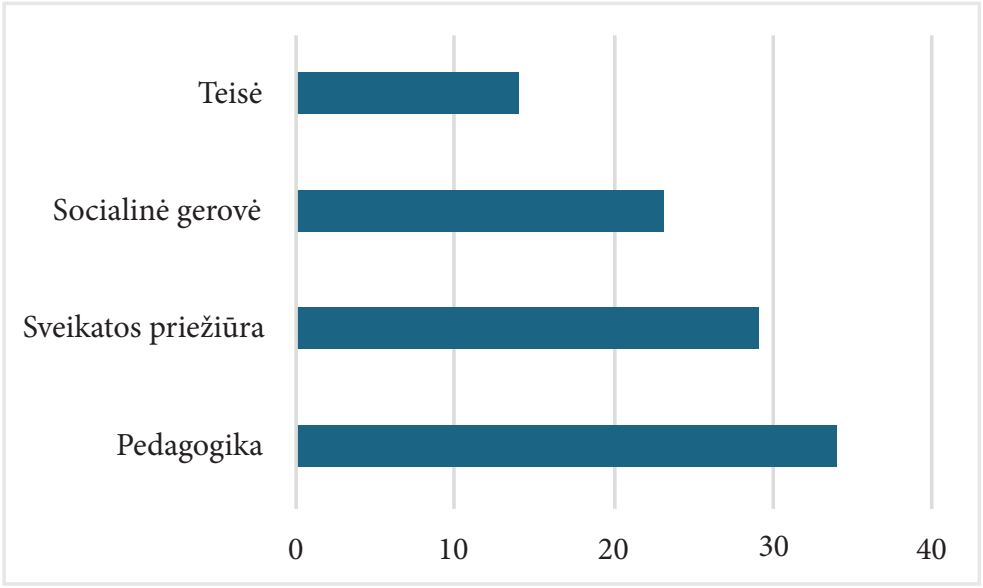

1 pav. Tyrimo respondentų pasiskirstymas pagal atstovaujamas studijų programas

Daugiausia respondentų buvo iš socialinio darbo / vaiko teisių apsaugos, ikimokyklinės / priešmokyklinės pedagogikos, specialiosios pedagogikos / logopedų ir socialinių darbuotojų padėjėjų programų. Apie 7–8 proc. tiriamųjų atstovavo kiekvienai iš šių studijų programų: pradinio ugdymo, psichologijos, teisės, medicinos ir visuomenės sveikatos. Likusieji respondentai buvo iš viešojo saugumo, psichiatrijos ir mokomojo dalyko pedagogikos studijų programų.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi savanoriško sutikimo ir anonimiškumo principų.

Statistinė duomenų analizė. Tyrimo metu gauti duomenys buvo apdoroti naudojant statistinės analizės programą IBM SPSS 27.0 (angl. *Statistical Package for Social Scienes*), leidžiančią atlikti duomenų aprašomąją analizę ir nustatyti statistiškai reikšmingus ryšius.

Tyrimo rezultatai

Tyrimo dalyvių žinios apie FAS (Vaisiaus alkoholinį sindromą) ir FASD (Vaisiaus alkoholinio spektro sutrikimus). Atsižvelgiant į tai, kad pasaulyje FAS yra labiau žinomas nei FASD, pirmiausia, buvo siekta išsiaiškinti, ar tai būdinga ir Lietuvoje.

Tyrimo rezultatai (žr. 2 pav.) parodė, kad 80,8 proc. apklausoje dalyvavusių Lietuvos aukštųjų ir profesinių mokyklų atstovų yra susipažinę su FAS, tačiau tik 54,8 proc. – su FASD. Tai patvirtino tendencingumą, kuris stebimas ir tarptautiniu mastu, kad FASD, kuris apima visą sutrikimų spektrą, yra mažiau žinomas nei jo dalis – FAS diagnozė.

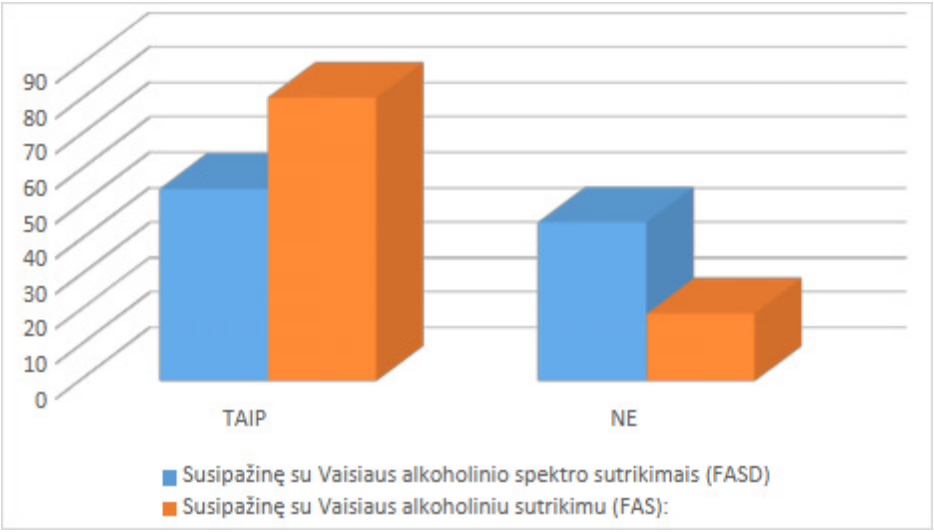

2 pav. Respondentų žinių apie FASD ir FAS sutrikimus procentinė išraiška

Būsimų specialistų (studentų) supažindinimas su FAS ir FASD temomis. Pažymėtina, kad nors 54,8 proc. respondentų teigė esantys susipažinę su FASD, tik 18 proc. jų nurodė, jog ir studentai yra supažindinami su šiuo sutrikimu. Tai rodo ryškų atotrūkį tarp individualių dėstytojų žinių ir FASD integravimo į studijų programas.

Respondentų, kurie pažymėjo, kad jų atstovaujamose studijų programose yra nagrinėjamos FAS (29 proc.) ir FASD (18 proc.) temos, buvo prašoma įvertinti šių temų integracijos apimtį. Tyrimo rezultatai pateikiami 3 pav.

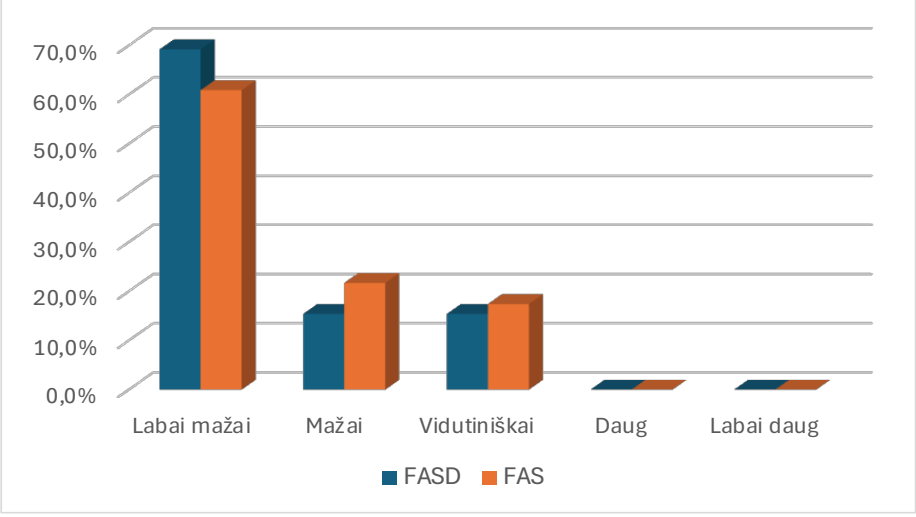

3 pav. FASD ir FAS temų integracijos į studijų programas lygio procentinė išraiška

Gauti rezultatai leidžia teigti, kad studijų programose dažniau pristatoma FAS tema nei FASD. Atsakymų, kad abi temos nagrinėjamos „daug“ arba „labai daug“, nebuvo. Duomenyse vyrauja atsakymai, kad abi temos integruojamos „labai mažai“ – atitinkamai 61 proc. (FAS) ir 69,2 proc. (FASD). Gilinantis į tai, kokie FASD aspektai dažniausiai nagrinėjami šiose programose, atskleista, kad daugiausia dėmesio skiriama nėštumo metu vartojamo alkoholio poveikiui vaiko raidai, FASD atpažinimo ir prevencijos metodams bei prevencijos strategijoms. Nustatyta, kad mažiausiai dėmesio skiriama programoms ir paslaugoms, skirtoms palaikyti asmenis su FASD ir jų gerovę. Nagrinėjamos FASD temos aspektai pateikiami 4 pav.

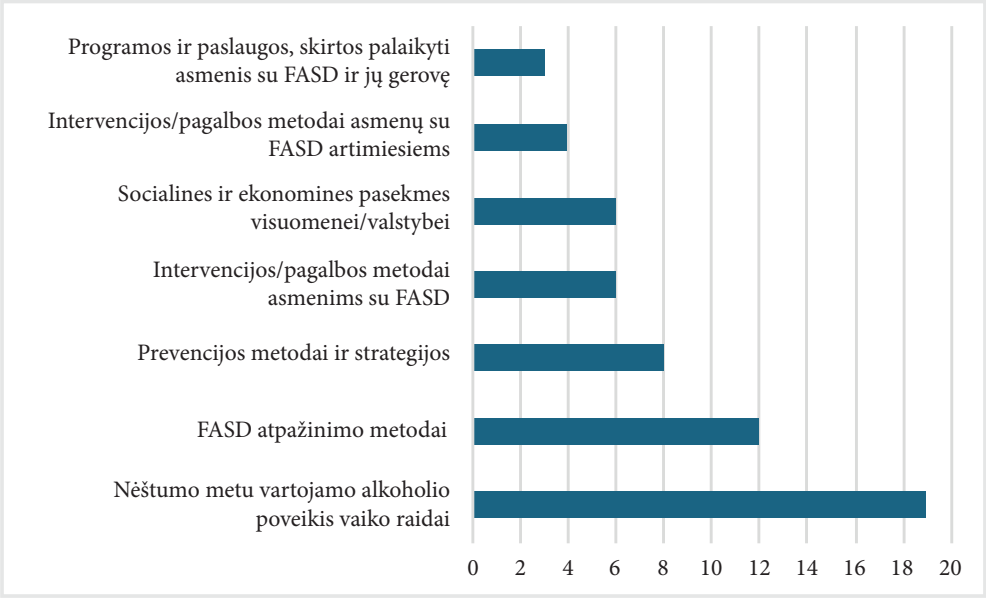

4 pav. Nagrinėjamų FASD temų procentinė raiška studijų programose

FASD ir kitų raidos sutrikimų temų integravimas į studijų programas. Siekiant palyginti FASD ir kitų raidos sutrikimų temų integravimą į būsimų specialistų studijų programas, tyrime taip pat buvo domėtasi apie kitus raidos sutrikimus, su kuriais yra supažindinama studijų programose. Rezultatai parodė, kad dauguma raidos sutrikimų gana dažnai pristatomi įvairių studijų krypčių programose (52–92 proc. priklausomai nuo studijų krypties), išskyrus teisės kryptį (10–20 proc.). Studijų programose ypač dažnai yra nagrinėjama ASS ir ADHD tema ir tai statistiškai reikšmingai dažniau integruojama į pedagogikos ir socialinės gerovės programas, palyginti su teisės studijų programomis ($\chi^2 = 19{,}988$, $p < 0{,}001$). Taip pat nustatyta, kad FASD tema į visas studijų programas integruota daug rečiau (10–24 proc. atsižvelgiant į studijų kryptį). Būtina pabrėžti, kad net ir tose studijų programose, kuriose raidos sutrikimai pristatomi dažnai, vienas labiausiai paplitusių, tačiau mažiausiai atpažįstamų raidos

sutrikimų – FASD – beveik nenagrinėjamas. 5 pav. pateikiame įvairių raidos sutrikimų pasiskirstymo dažnį pedagogikos, socialinės gerovės, sveikatos priežiūros ir teisės studijų programose.

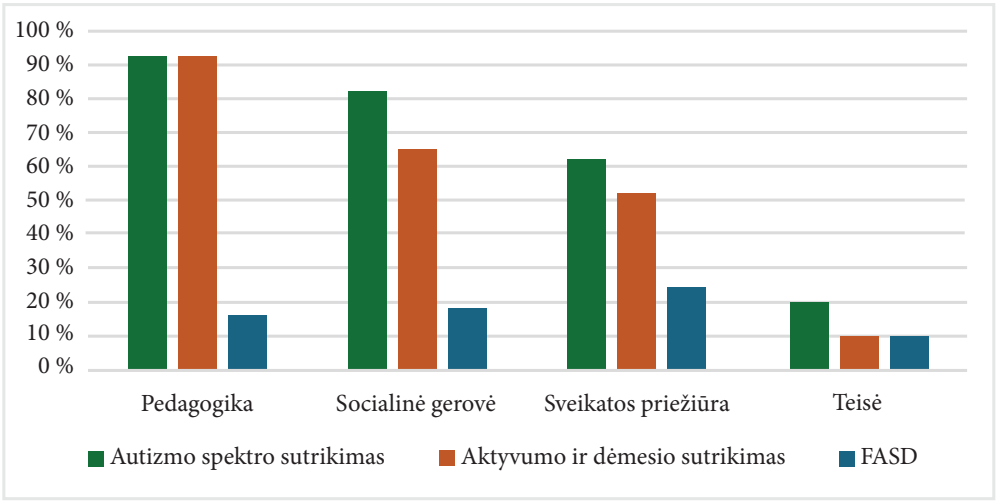

5 pav. Raidos sutrikimų integravimas pagal studijų krypties programas

Priežastys, kodėl FASD nenagrinėjama / nepakankamai nagrinėjama įvairiose studijų programose. Respondentų buvo klausiama, kokios pagrindinės priežastys, dėl kurių FASD nenagrinėjama ar nepakankamai nagrinėjama jų atstovaujamose studijų programoje. Išskirtos trys pagrindinės priežastys ir pagal jas sugrupuoti gauti atsakymai. Remiantis teorinėje dalyje pateiktais duomenimis, kurie rodo, jog FASD yra dažniausias raidos sutrikimas Vakarų šalyse, ir, siekiant atliepti FASD asmenų poreikius, reikalingi specialistai, išmanantys šio specifinio sutrikimo ypatumus, respondentų atsakymai „sutrikimas retas / labai retas“, „tema nėra aktuali Lietuvos kontekstui“ ir „tema nėra reikšminga rengiamiems specialistams“, darbo autorių buvo priskirti „žinių ir informacijos trūkumas“ grupei, darant prielaidą, kad šie atsakymai rodo ribotas respondentų žinias apie FASD (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Pagrindinės priežastys, dėl kurių FASD nenagrinėjama ar nepakankamai nagrinėjama studijų programoje

Priežastis	Paaiškinimas	Proc.
Žinių ir informacijos trūkumas	Tema / problema nežinoma studijų dalyko bendruomenėje	14 proc.
	Tema nėra reikšminga rengiamiems specialistams	10 proc.
	Trūksta FASD nacionalinių gairių	10 proc.
	Tema / problema nežinoma visuomenėje	9 proc.
	Sutrikimas retas / labai retas	5 proc.
	Tema nėra aktuali Lietuvos kontekstui	1 proc.
		Iš viso 49 proc.
Akademiniai ir profesiniai iššūkiai	Trūksta FASD specialistų	15 proc.
	Trūksta tarpsektorinio bendradarbiavimo	12 proc.
	Trūksta informacijos apie FASD lietuvių kalba	12 proc.
		Iš viso 39 proc.
Socialiniai ir kultūriniai barjerai	Nėra spaudimo iš visuomenės	3 proc.
	Tema stigmatizuojama, todėl jos vengiama	1 proc.
		Iš viso 4 proc.
Kita		8 proc.

Pastebėtina, kad truputį mažiau nei dešimtadalis respondentų (8 proc.) rinkosi galimybę pateikti savo paaiškinimą, kodėl FASD nenagrinėjama arba mažai nagrinėja studijų programose. Jų atsakymai buvo susieti su sutrikimo neįtraukimu į specialiųjų poreikių klasifikaciją; dėl ribotos mokymo programos trukmės; dėl orientavimosi į vaiko individualiuosius ugdymosi poreikius, jų pažinimą, vertinimą ir atitinkamą švietimo sistemai, vertinant atsižvelgiama į šalyje galiojančią SUP vertinimo sistemą bei tarptautines įtraukiojo ugdymo nuostatas; tema per daug smulki, žiūrint iš baudžiamosios justicijos perspektyvos; tiesiog yra labai daug aktualių sutrikimų ir labai mažai laiko juos išnagrinėti ir t. t.

Nuosekliau analizuojant tyrimo duomenis, nustatyta, kad pedagogikos ir socialinės gerovės programų atstovai statistiškai reikšmingai dažniau nei teisės programos atstovai nurodė „akademinius ir profesinius iššūkius“ kaip pagrindinę kliūtį FASD temos integracijai ($\chi^2 = 15{,}948$, $p = 0{,}001$). Minėti iššūkiai apima tarpsektorinio bendradarbiavimo trūkumą, specialistų su prevencijos ir intervencijos kompetencijomis FASD srityje stoką bei informacijos lietuvių kalba trūkumą.

Kitos priežastys, tokios kaip žinių ir informacijos trūkumas, vertinami gana vienodai – šio faktoriaus vertinimas nesiskiria statistiškai reikšmingai lyginant tarp pedagogikos, socialinės gerovės, sveikatos priežiūros ir teisės programų atstovų. Visi respondentai šį trūkumą vertino kaip labai reikšmingą.

Respondentų nuomonė apie FASD temos svarbą studijų programose. Tyrimo respondentų taip pat buvo prašoma įvertinti FASD temos įtraukimo į studijų programas svarbą įvairių sričių specialistams, kurių darbas yra reikšmingas vaiko sveikam vystymuisi ir gerovei užtikrinti. Rezultatai parodė, kad FASD integravimo svarbos vertinimas skirtingoms studijų programoms statistiškai reikšmingai nesiskiria tarp pedagogikos, socialinės gerovės, sveikatos priežiūros ir teisės studijų programų atstovų, kad skirtingų sričių specialistai gana vieningai vertina FASD temos integravimą kaip labai svarbų ar svarbų įvairioms studijų kryptims (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

FASD temos integravimo lygio palyginimas tarp įvairių studijų programų atstovų

	Studijų programa								**H**	**p**
	Pedagogika		**Socialinė gerovė**		**Sveikatos priežiūra**		**Teisė**			
	Md	**Min.–Maks.**	**Md**	**Min.–Maks.**	**Md**	**Min.–Maks.**	**Md**	**Min.–Maks.**		
Sveikatos priežiūra	7	4–7	7	2–7	6	4–7	7	6–7	7,436	0,059
Psichiatrija	7	4–7	7	5–7	7	5–7	7	5–7	0,544	0,909
Psichologija	7	5–7	7	6–7	6	5–7	6	5–7	2,402	0,493
Visuomenės sveikata	7	4–7	7	6–7	6	6–7	7	5–7	2,306	0,511
Ugdymas	6	2–7	6,50	5–7	6	5–7	7	5–7	0,946	0,814
Socialinis darbas	7	4–7	6	3–7	6,50	5–7	7	5–7	0,613	0,893
Socialinė politika	7	1–7	6	3–7	6,	4–7	5	4–7	3,977	0,264
Teisė	6	1–7	5,50	5–7	6	4–7	5	1–7	4,607	0,203

Md – mediana; Min.–Maks. – minimalios ir maksimalios reikšmės; H – Kruskalio ir Valio testo kriterijaus reikšmė.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus, matyti, kad respondentai FASD temos įtraukimą į daugumos dalykų studijų programą vertina kaip „labai svarbų“ arba „svarbų“, ypač sveikatos priežiūros, psichiatrijos, psichologijos, visuomenės sveikatos ir socialinio darbo srityse (medianos siekė maksimalų įvertinimą). FASD temos įtraukimo į teisės ir viešojo saugumo programą svarbos vertinimas buvo šiek tiek žemesnis, tačiau taip pat svarbus. Tai rodo, kad visose studijų kryptyse pripažįstama FASD temos reikšmė.

Respondentų nuomone, būtini ištekliai FASD integracijai į studijų programas. Galiausiai tyrimo respondentų buvo klausta, kokių išteklių ar pagalbos reikia, kad FASD tema būtų įtraukta į studijų programas. Rezultatai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė

Pagrindiniai ištekliai, kurie padėtų integruoti FASD temą į studijų programas

Išteklių rūšis	Priemonės	Proc.
Vidiniai, švietimo ištekliai	Metodinė medžiaga ir rekomendacijos	22 proc.
	Mokymai dėstytojams	18 proc.
	Informacija apie FASD lietuvių kalba	16 proc.
	Kviestiniai užsienio lektoriai	5 proc.
		Iš viso 61 proc.
Išoriniai, strateginiai ištekliai	Nacionalinės FASD gairės, strategijos	11 proc.
	Tarpsektorinis bendradarbiavimas	10 proc.
	Finansavimas	8 proc.
	Visuomenės iniciatyvos ir spaudimas	4 proc.
		Iš viso 33 proc.
Kita		6 proc.

Respondentai ypač akcentavo vidinių švietimo išteklių poreikį (61 proc.) – metodinės medžiagos ir rekomendacijų, mokymų dėstytojams, moksliniais tyrimais pagrįstos informacijos apie FASD lietuvių kalba bei kviestinių užsienio lektorių, turinčių prevencijos ir intervencijos kompetencijų FASD srityje. Tarp išorinių, strateginių poreikių (33 proc.) dominavo nacionalinės gairės dėl FASD politikos ir strategijos bei tarpsektorinis bendradarbiavimas, dalijantis FASD žiniomis tarp skirtingų specialistų.

Diskusija

Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė reikšmingą probleminę sritį – tiek aukštųjų mokyklų, tiek profesinio rengimo įstaigų dėstytojų žinios apie vaisiaus alkoholinio spektro sutrikimus (FASD) yra nepakankamos. Šis žinių trūkumas gali lemti keletą padarinių: pirma, būsimų specialistų, kurie ateityje dirbs su vaikais, turinčiais FASD ir jų šeimomis, nepakankamą pasirengimą, antra – ribotą FASD problemos masto suvokimą visuomenėje, trečia – prevencinių veiksmų stoką, kuri gali prisidėti prie FASD atvejų skaičiaus nemažėjimo Lietuvoje.

Specialistų žinių trūkumo problemą akcentuoja ir kitų šalių mokslininkai. Antai J. C. McCormackas ir kt. (2022), atlikę sistemingą analizę, pabrėžė būtinybę didinti specialistų, dirbančių sveikatos, švietimo, socialinės gerovės ir teisės sektoriuose, žinias apie FASD. Minėti autoriai taip pat akcentavo jau dirbančių profesionalų tęstinio mokymo svarbą. Tačiau, šio straipsnio autorių nuomone, FASD žinių integravimas į bazines studijų programas išlieka prioritetinis, nes vien tik kvalifikacijos kėlimo mokymai gali nepasiekti visų specialistų, ypač tų, kurie dėl bazinių žinių stokos net nesuvokia tokių mokymų poreikio. Šią prielaidą iliustruoja ir šio tyrimo tam tikros dalies respondentų nuomonė, jog FASD nėra aktuali jų rengiamiems specialistams. Kitas svarbus aspektas, kurį pabrėžia S. Lesinskienė ir kt. (2023), J. C. McCormackas

ir kt. (2022), – tarpdisciplininio požiūrio būtinybė, norint efektyviai reaguoti į FASD keliamus iššūkius. Mūsų tyrime tarpdisciplininio bendradarbiavimo trūkumą akcentavo dvi respondentų grupės: pedagogų ir socialinės gerovės studijų programų atstovai.

Atliktas empirinis tyrimas taip pat patvirtino, net jei FASD tema yra įtraukta į studijų programą, ji yra nagrinėjama labai ribotai, o respondentai kaip pagrindinę to priežastį nurodė informacijos apie FASD trūkumą. Kyla klausimas, kodėl, esant gausiai informacijai apie FASD sutrikimą pasaulinėje mokslo duomenų bazėse, respondentai kaip pagrindinę FASD integravimo į studijų programas priežastį nurodė žinių trūkumą? Galima daryti prielaidą, kad nevienodas FASD apibrėžimas (Vaisiaus pažeidimų spektro dėl alkoholio liga (VaPSAL) (NTAKD, d. n.), vaisiaus alkoholinio sindromo spektras (VASS) (Vilniaus universitetas, 2018), vaisiaus alkoholinių pažeidimų spektro sutrikimai (VAPSS) (Kauno klinikos, 2022)), pateikiamas Lietuvos medicinos srities moksliniuose straipsniuose ir metodikose, sukuria painiavą ir trukdo tiek medicinos, tiek kitų sričių specialistams identifikuoti FASD kaip vieningą klinikinį vienetą. Ši nevienoda terminologija ir nuorodų į tarptautinį terminą trūkumas apsunkina skirtingų sričių specialistų bendradarbiavimą ir trukdo visuomenei Lietuvoje pažinti ir suprasti FASD problemą.

Tyrimo metu nustatytas pakankamai didelė kitų raidos sutrikimų temų (ypač autizmo – 71 proc.) integracija į studijų programas (išskyrus teisę) patvirtina, kad poreikis supažindinti studentus su raidos sutrikimais yra pripažįstamas ir į jį reaguojama. Tai dar labiau išryškina FASD temos integravimo trūkumą (tik 18 proc. respondentų nurodė, kad ji integruota), ypač atsižvelgiant į tai, kad, remiantis užsienio tyrėjų duomenimis (CanFASDblog, 2024; Public Health Agency of Canada, 2024), FASD atvejų skaičius daugiau nei dvigubai viršija kitų raidos sutrikimų skaičių ir būtent šis sutrikimas (FASD) pasižymi ypatingu specifiškumu, reikalaujančiu specializuoto pasirengimo (Dylag et al., 2021; Jolma et al., 2023; Kerimofski ir al., 2024).

Aptardami tyrimo rezultatus, turime paminėti ir tai, kad kai kurie šio tyrimo respondentai išsakė nuomonę, kad dirbama ne su vaiko diagnoze, o su poreikiais, ir todėl FASD atveju specifinių žinių galimai nereikia. Tačiau mes drįstume diskutuoti su tokiu požiūriu dėl kelių priežasčių. Pirma, jei studijų programose būtų laikomasi nuostatos, kad svarbu žinoti ir įvertinti vaiko poreikius, o diagnozė nėra svarbi (apie ją nereikia žinoti), tuomet nebūtų reikalo analizuoti ir kitų raidos sutrikimų, tačiau, kaip parodė tyrimas, į tam tikrus sutrikimus intensyviai gilinamasi. Antra, toks požiūris prieštarautų užsienio tyrėjų (Carrick ir Hamilton, 2023; Jacobson ir Jacobson, 2002; Strieker et al., 2025) išvadoms, kad intervencijos vaikams ir paaugliams, turintiems FASD, turi būti pritaikomos atsižvelgiant į sutrikimą, žinant jo specifiką, nes tai sudaro sąlygas įvertinti ir asmenų, turinčių FASD, stiprybes ir kylančius iššūkius. Kaip teigia užsienio šalių tyrėjai (pvz., Zieff ir Schwarz-Bloom, 2008), pedagogai, turėdami žinių apie FASD pagalbos modelius ir šių vaikų elgseną, gali geriau suprasti tam tikrus jų

ženklus ir gebėti atliepti šių vaikų poreikius. Tipiškos elgesio interpretacijos ir auklėjimo metodai šiems vaikams, turintiems FASD, yra netinkami.

Tyrimas taip pat atskleidė, kad teisės ir viešojo saugumo studijų programose beveik visi raidos sutrikimai nėra pristatomi. Užsienio tyrėjų (McLachlan et al., 2019; Streissguth et al., 2004) duomenimis, dauguma (2/3) FASD turinčių paauglių ir suaugusiųjų susiduria su teisingumo sistema ir tyrimų rezultatai atskleidžia, kad šie asmenys dėl šio sutrikimo lydimų pasekmių dažnai negali būti traktuojami kaip tipiniai atsakovai (Strieker et al., 2025). Todėl šio tyrimo autorės drįsta teigti, kad į FASD temą turėtų būti gilinamasi ir šių specialybių studijų programose.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, ryškėja uždara FASD žinių trūkumo grandinė. Studijų programose skiriamas nepakankamas dėmesys FASD problematikai, todėl būsimi specialistai neįgyja reikiamų žinių apie šį sutrikimą. Praktikoje dirbantys specialistai, nesuprasdami, kad jų sprendžiamos problemos gali būti susijusios su FASD, dažnai neieško specializuotos informacijos, pavyzdžiui, užsienio mokslininkų tyrimuose, kuri padėtų geriau suprasti ir tenkinti vaikų su FASD poreikius. Dėl šio informuotumo trūkumo nevyksta ir aktyvios diskusijos profesinėje bendruomenėje, o tai lemia tolesnį šios temos ignoravimą būsimų specialistų rengime. Taip susiformuoja ir išlieka sisteminis FASD žinių trūkumo ratas, neigiamai veikiantis tiek specialistų rengimą, tiek vaikų su FASD gyvenimo kokybę bei trukdantis efektyviai įgyvendinti FASD prevenciją.

Aišku, pristatant ir analizuojant atlikto tyrimo rezultatus, būtina apžvelgti ir jo ribotumus. Skirtinga aukštųjų mokyklų viešai pateikta informacija apie studijų programas ir juose dirbančius dėstytojus apsunkino vienodų respondentų atrankos kriterijų taikymą ir turėjo įtakos imties vientisumui. Atliktas tyrimas nereprezentuoja visos Lietuvos studijų programų, susietų su vaiko gerove, FASD temos analizės, tačiau tam tikros tendencijos išryškėjo. Pažymėtina, kad aukštųjų ir profesinių mokyklų dėstytojai negausiai dalyvavo tyrime. Manytume, kad būtina plėsti pradėtą tyrimą, siekiant išsiaiškinti, kaip FASD temą tikslingiausia integruoti į specialistų rengimo programas (būsimų ir jau dirbančių), nes tai viena iš esminių sąlygų užtikrinant FASD prevenciją ir intervenciją.

Išvados ir tolesnių tyrimų kryptys

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma aukštųjų ir profesinių mokyklų dėstytojų (daugiau nei pusė pedagogikos ir socialinės gerovės, pusė teisės krypties ir truputį mažiau nei pusė sveikatos priežiūros) yra susipažinę su FASD tema, tačiau tik nedidelė jų dalis (dešimtadalis arba du dešimtadaliai) patvirtino, kad ši tema įtraukta į jų studijų programas. Pastebėtina, kad, nepaisant riboto FASD temos įtraukimo į programas, visų studijų krypčių atstovai vieningai vertino šios temos dėstymo reikšmę kaip labai svarbią arba svarbią. Ryškėja, kad veiksniai, trukdantys integruoti FASD žinias į studijų

programas, yra tarpsektorinio bendradarbiavimo, specialistų, išmanančių FASD, ir literatūros lietuvių kalba šia tema trūkumas.

Atsižvelgiant į tai, kad FASD tema Lietuvos kontekste nagrinėjama ribotai, manytina, kad tikslinga būtų tolesnius tyrimus plėtoti šiomis kryptimis: (1) FASD temos (ne)nagrinėjimo Lietuvos mokslinių tyrimų lauke analizė; (2) specialistų, dirbančių su vaikais / paaugliais, žinių ir kompetencijų apie FASD tyrimas; (3) FASD žinomumo visuomenėje tyrimas, siekiant išsiaiškinti visuomenės informuotumą apie alkoholio vartojimo įtaką besivystančiam vaisiui ir iššūkius, su kuriais susiduria vaikai, turintys FASD.

Literatūra

Benson, A. A., Mughal, R., Dimitriou, D. ir Halstead, E. J. (2023). Towards a Distinct Sleep and Behavioural Profile of Fetal Alcohol Spectrum Disorder (FASD): A Comparison between FASD, Autism and Typically Developing Children. *Journal of Integrative Neuroscience, 22*(3), 77. https://doi.org/10.31083/j.jin2203077

Brown, J., Asp, E., Carter, M. N., Spiller, V. ir Bishop-Deaton, D. (2020). Suggestibility and confabulation among individuals with Fetal Alcohol Spectrum Disorder: A review for criminal justice, forensic mental health, and legal interviewers. *International Journal of Law and Psychiatry, 73,* 101646. https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2020.101646

Burd, L. ir Popova, S. (2019). Fetal alcohol spectrum disorders: fixing our aim to aim for the fix. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 16*(20), 3978–3978. https://doi.org/10.3390/ijerph16203978

CanFASDblog (2024). *Updated Issue Papers on the Prevalence of FASD* [žiūrėta 2025-03-05]. Prieiga internetu: https://canfasd.ca/2024/12/18/updated-issue-papers-on-the-prevalence-of-fasd/.

Carrick, A. ir Hamilton, C. J. (2023). Heated behaviour in the classroom for children with fasd: the relationship between characteristics associated with ADHD, odd and ASD, hot executive function and classroom-based reward systems. *Children, 10*(4), 685. https://doi.org/10.3390/children10040685

Chasnoff, I. J., Wells, A. M. ir King, L. (2015). Misdiagnosis and missed diagnoses in foster and adopted children with prenatal alcohol exposure. *Pediatrics, 135*(2), 264–270. https://doi.org/10.1542/peds.2014-2171

O'Connor, M. J., Portnoff, L. C., Lebsack-Coleman, M. ir Dipple, K. M. (2019). Suicide risk in adolescents with fetal alcohol spectrum disorders. *Birth Defects Research, 111*(12), 822–828. https://doi.org/10.1002/bdr2.1465

Corrales-Gutiérrez, I., Mendoza, R., Gómez-Baya, D. ir León-Larios, F. (2020). Understanding the Relationship between Predictors of Alcohol Consumption in Pregnancy: Towards Effective Prevention of FASD. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(4), 1388–1388. https://doi.org/10.3390/ijerph17041388

Dylag, K. A., Bando, B., Baran, Z., Dumnicka, P., Kowalska, K., Kulaga, P., … Curfs, L. (2021). Sleep problems among children with Fetal Alcohol Spectrum Disorders (FASD) – an explorative study. *Italian Journal of Pediatrics, 47*(1), 113. https://doi.org/10.1186/s13052-021-01056-x

Dodge, N. C., Jacobson, J. L., Lundahl, L. H. ir Jacobson, S. W. (2023). Prenatal alcohol exposure and attention-deficit/hyperactivity disorder independently predict greater substance use in young adulthood. *Alcohol Clinical and Experimental Research, 47*(6), 1143–1155. https://doi.org/10.1111/acer.15076

FASD Deutschland (2022). Deutschland e.V. – Kleinkinder mit FASD [žiūrėta 2025-02-18]. Prieiga internetu: https://www.fasd-deutschland.de/kleinkinder-mit-fasd/

Fjeldsted, B. ir Xue, L. (2019). Sensory processing in young children with fetal alcohol spectrum disorder. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics, 39*(5), 553–565. https://doi.org/10.1080/01942638.2019.1573775

Flentke, G. R. ir Smith, S. M. (2018). The avian embryo as a model for fetal alcohol spectrum disorder. *Biochemistry and Cell Biology, 96*(2), 98–106. https://doi.org/10.1139/bcb-2017-0205

Gómez-Roig, M. D., Pascal, R., Cahuana, M. J., García-Algar, O., Sebastiani, G., Andreu-Fernández, V., … López-Azorín, M. (2021). Environmental exposure during pregnancy: influence on prenatal development and early life: A comprehensive review. *Fetal Diagnosis and Therapy, 48*(4), 245–257. https://doi.org/10.1159/000514884

Greenmyer, J. R., Klug, M. G., Kambeitz, C., Popova, S. ir Burd, L. (2018). A multicountry updated assessment of the economic impact of fetal alcohol spectrum disorder: Costs for children and adults. *Journal of Addiction Medicine, 12*(6), 466–473. https://doi.org/10.1097/adm.0000000000000438

Guttmacher Institute. (2022). *Unintended Pregnancy and Abortion in Europe* [žiūrėta 2025-04-08]. Prieiga internetu: https://www.guttmacher.org/fact-sheet/unintended-pregnancy-and-abortion-europe

Higienos institutas. (2024). *Vaikų ligotumas įvairiapusiais raidos sutrikimais, apžvalga* [žiūrėta 2025-09-18]. Prieiga internetu: https://www.hi.lt/uploads/Products/product_392/Vaiku_raidos_sutrikimai_VSN_1%2850%29_%28003%29.pdf?utm_source=chatgpt.com.

Hilly, C., Wilson, P. H., Lukas, B., McGuckian, T. B., Swanton, R. ir Froude, E. H. (2023). The effectiveness of interventions for school-aged children and adolescents with fetal alcohol spectrum disorders: A systematic review and meta-analysis. *Disability and Rehabilitation, 46*(9), 1708–1733. https://doi.org/10.1080/09638288.2023.2207043

Jacobsen, B., Lindemann, C., Petzina, R. ir Verthein, U. (2022). the universal and primary prevention of foetal alcohol spectrum disorders (fasd): A systematic review. *Journal of Prevention, 43*(3), 297–316. https://doi.org/10.1007/s10935-021-00658-9

Jacobson, J. L. ir Jacobson, S. W. (2002). Effects of prenatal alcohol exposure on child development. *Alcohol Research & Health, 26*(4), 282–286. Prieiga intrnetu: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6676687/.

Jolma, L. M., Koivu-Jolma, M., Sarajuuri, A., Torkki, P., Autti-Rämö, I. ir Sätilä, H. (2023). Children with FASD – Evolving patterns of developmental problems and intervention costs in ages 0 through 16 in Finland. *Children, 10*(5), 788–788. https://doi.org/10.3390/children10050788

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas. (2003). *Bendras komentaras NR. 5: Dėl bendrųjų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo priemonių*. Vilnius: Spauda.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. (1995). *Valstybės žinios*, Nr. 60-1501.

Kauno klinikos. (2022). *Vaisiaus alkoholinių pažeidimų spektro sutrikimų diagnostika, stebėjimas ir abilitacija vaikystėje* [žiūrėta 2025-04-17]. Prieiga internetu: https://www.kaunoklinikos.lt/media/files/Vaisiaus%20alkoholinių%20pažeidimų%20spektro%20sutrikimų%20diagnostika,%20stebėjimas%20ir%20abiltacija%20vaikystėje.pdf.

Kautz-Turnbull, C. ir Petrenko, C. L. M. (2021). A meta-analytic review of adaptive functioning in fetal alcohol spectrum disorders, and the effect of IQ, executive functioning, and age. *Alcoholism Clinical and Experimental Research, 45*(12), 2430–2447. https://doi.org/10.1111/acer.14728

Kerimofski, K. L., Panton, K. R. ir Pestell, C. F. (2024). Australian psychologists' knowledge, confidence, and practices in fetal alcohol spectrum disorder diagnostic assessment. *Alcohol Clinical and Experimental Research, 48*(4), 653–666. https://doi.org/10.1111/acer.15275

Lesinskienė, S., Žilinskas, E., Utkus, A., Marčiukaitytė, R., Vasiliauskaitė, G., Stankevičiūtė, R. ir Kinčinienė, O. (2023). Fetal alcohol spectrum disorders and inadequacy of care: Importance of raising awareness in clinical practice. *Children, 11*(1), 5–5. https://doi.org/10.3390/children11010005

Lewis, S. J., Zuccolo, L., Smith, G. D., Macleod, J., Rodriguez, S., Draper, E. S., … Gray, R. (2012). Fetal alcohol exposure and iq at age 8: evidence from a population-based birth-cohort study. *PLoS ONE, 7*(11), e49407–e49407. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0049407

Lietuvos Respublikos Seimas (2019). *Priklausomybių prevencijos komisija: alkoholis ir nėštumas – situacija Lietuvoje. Pranešimas spaudai* [žiūrėta 2025-04-17]. Prieiga internetų: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35436&p_k=1&p_t=267972

Mather, M. (2015). The invisible disability. *Adoption & Fostering, 39*(3), 197–200. https://doi.org/10.1177/0308575915594983

Mattson, S. N., Crocker, N. ir Nguyen, T. T. (2011). Fetal alcohol spectrum disorders: Neuropsychological and behavioural features. *Neuropsychology Review, 21*(2), 81–101. https://doi.org/10.1007/s11065-011-9167-9

May, P. A., Fiorentino, D., Gossage, J. P., Kalberg, W. O., Hoyme, H. E., Robinson, L. K., … Ceccanti, M. (2006). Epidemiology of FASD in a Province in Italy: Prevalence and Characteristics of Children in a Random Sample of Schools. *Alcoholism Clinical and Experimental Research, 30*(9), 1562–1575. https://doi.org/10.1111/j.1530-0277.2006.00188.x

May, P. A., Hasken, J. M., Hooper, S. R., Hedrick, D. M., Jackson-Newsom, J., Mullis, C. E., … Hoyme, H. E. (2021). Estimating the community prevalence, child traits, and maternal risk factors of fetal alcohol spectrum disorders (FASD) from a random sample of school children. *Drug and Alcohol Dependence, 227*, 108918. https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2021.108918

McCormack, J. C., Ting, J., Marsh, S. ir Bullen, C. (2022). Knowledge, attitudes, and practices of fetal alcohol spectrum disorder in health, justice, and education professionals: A systematic review. *Research in Developmental Disabilities, 131*, 104354–104354. https://doi.org/10.1016/j.ridd.2022.104354

McLachlan, K., Flannigan, K., Temple, V., Unsworth, K. ir Cook, J. L. (2020). Difficulties in daily living experienced by adolescents, transition-aged youth, and adults with fetal alcohol spectrum disorder. *Alcoholism Clinical and Experimental Research, 44*(8), 1609–1624. https://doi.org/10.1111/acer.14385

McLachlan, K., McNeil, A., Pei, J., Brain, U., Andrew, G. ir Oberlander, T. F. (2019). Prevalence and characteristics of adults with fetal alcohol spectrum disorder in corrections: a Canadian case ascertainment study. *BMC Public Health, 19*(1). https://doi.org/10.1186/s12889-018-6292-x

Millar, J. A., Thompson, J., Schwab, D., Hanlon-Dearman, A., Goodman, D., Koren, G. ir Masotti, P. (2014). Educating students with FASD: linking policy, research and practice. *Journal of Research in Special Educational Needs, 17*(1), 3–17. https://doi.org/10.1111/1471-3802.12090

Mitašíková, P. ir Vodičková B. (2022). Fetal alcohol spectrum disorders (fasd) in the context of quality of life of the child and his/her caregivers. *IJASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 17–29. https://doi.org/10.18769/ijasos.1070749

Narkotikų, tabako ir Alkoholio kontrolės departamentas (n. d.). *Alkoholio poveikis embrionui ir vaisiui* [žiūrėta 25-02-11]. Prieiga internetu: https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/Naujienos/Renginiai/2016/3.pdf.

National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism. (2024). *Understanding Fetal Alcohol Spectrum Disorders* [žiūrėta 2025-02-10]. Prieiga internetu: https://www.niaaa.nih.gov/publications/brochures-and-fact-sheets/understanding-fetal-alcohol-spectrum-disorders.

Oficialiosios statistikos portalas. (2020). *Alkoholio vartojimas* [žiūrėta 2025-02-13]. Prieiga internetu: https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventoju-sveikata-2020/alkoholio-vartojimas.

Petrenko, C. L. M., Tahir, N., Mahoney, E. C. ir Chin, N. P. (2014). A qualitative assessment of program characteristics for preventing secondary conditions in individuals with fetal alcohol spectrum disorders. *Journal of Population Therapeutics and Clinical Pharmacology = Journal de la thérapie des populations et de la pharmacologie clinique, 21*(2), e246. Prieiga internetu: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4138539/.

Popova, S., Lange, S., Shield, K., Mihic, A., Chudley, A. E., Mukherjee, R. A. S., … Rehm, J. (2016). Comorbidity of fetal alcohol spectrum disorder: a systematic review and meta-analysis. The Lancet, 387(10022), 978–987. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(15)01345-8

Public Health Agency of Canada. (2024). *Canada's Autism Strategy* [žiūrėta 2025-03-10]. Prieiga internetu: https://www.canada.ca/en/public-health/services/publications/diseases-conditions/canada-autism-strategy.html#a5.2

Quattlebaum, J. L. ir O'Connor, M. J. (2012). Higher functioning children with prenatal alcohol exposure: Is there a specific neurocognitive profile? *Child Neuropsychology, 19*(6), 561–578. https://doi.org/10.1080/09297049.2012.713466

Reid, K. M. ir Taylor, M. G. (2015). Social support, stress, and maternal postpartum depression: A comparison of supportive relationships. *Social Science Research, 54*, 246–262. https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2015.08.009

Streissguth, A. P., Bookstein, F. L., Barr, H. M., Sampson, P. D., O'Malley, K. ir Young, J. K. (2004). Risk factors associated with negative life outcomes in fetal alcohol syndrome and alcohol-related effects. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 25*(4), 228–238. https://doi.org/10.1097/00004703-200408000-00002

Strieker, S., Heinen, F., Ziegler, A., Schmucker, C., Kopp, I. ir Landgraf, M. N. (2025). First evidence-based guideline for interventions in FASD. *Neuropediatrics*. https://doi.org/10.1055/a-2547-4610

Tenenbaum, A., Mandel, A., Dor, T., Sapir, A., Orly Sapir-Bodnaro, H., P. ir Wexler, I. D. (2020). Fetal alcohol spectrum disorder among pre-adopted and foster children. *BMC Pediatrics, 20*(1), 275. https://doi.org/10.1186/s12887-020-02164-z

Weyrauch, D., Schwartz, M., Hart, B., Klug, M. G. ir Burd, L. (2017). Comorbid mental disorders in fetal alcohol spectrum disorders: A systematic review. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 38*(4), 283–291. https://doi.org/10.1097/dbp.0000000000000440

Wozniak, J. R., Riley, E. P. ir Charness, M. E. (2019). Clinical presentation, diagnosis, and management of fetal alcohol spectrum disorder. *The Lancet Neurology, 18*(8), 760–770. https://doi.org/10.1016/s1474-4422(19)30150-4

Zieff, C. D. ir Schwarz-Bloom, R. D. (2008). Chapter 6: The FASD student & behavioral issues. In *Understanding FASD: A Comprehensive Guide for Pre-K-8 Educators.* [žiūrėta 2025-04-17]. Prieiga internetu: https://sites.duke.edu/fasd/chapter-6-the-fasd-student-and-behavioral-issues/

Analysis of the Training of Prospective Specialists to Work With Children With Fetal Alcohol Spectrum Disorders

Aistė Gipiškienė[1], Agnė Brandišauskienė[2]

[1] VšĮ „FASD platforma“, A. Mickevičius Str. 32-4, LT-08117 Vilnius, Lithuania, fasd.ltu@gmail.com
[2] Vytautas Magnus University Academy of Education, K. Donelaičio Str. 52, LT-44244 Kaunas, Lithuania, agne.brandisauskiene@vdu.lt

Summary

Fetal Alcohol Spectrum Disorder (FASD) is the most common but least diagnosed developmental disorder, which can be completely prevented by abstaining from alcohol. Early diagnosis and specialized intervention improve the long-term outcomes for individuals with FASD. Unaddressed FASD needs lead to the development of secondary risks: disrupted education, dependencies, criminality, mental disorders, etc., and generate high costs. Therefore, the relevance of FASD prevention and intervention is becoming increasingly apparent in order to ensure every child's right to healthy development and future well-being. This study aims to investigate how prospective specialists in the fields of education, health, social services, and law are being prepared for FASD prevention and for working with children and adolescents with FASD.

The results of the study revealed that the majority of lectures at higher education and vocational schools (more than half of those teaching pedagogy and social welfare, half of those teaching law, and slightly less than half of those teaching healthcare) are familiar with the topic of FASD. However, only a small proportion (one-tenth or two-tenths) confirmed that this topic is included in their study programs. It is noteworthy that despite the limited inclusion of FASD in the programs, representatives of all fields of study unanimously rated the teaching of this topic as very important or important. It is becoming clear that the factors hindering the integration of FASD knowledge into study programs are the lack of cross-sectoral cooperation, specialists knowledgeable about FASD, and a lack of literature on this topic in Lithuania.

The topic of FASD has been studied to a limited extent in the Lithuanian context, so it would be appropriate to develop further research in the following directions: (1) analysis of the (non-) study of FASD in the Lithuanian research field; (2) research into the knowledge and competence of specialists working with children/adolescents in order to assess their knowledge of FASD symptoms, challenges, and support measures; (3) research on FASD awareness in Society to determine the public's knowledge of the effects of alcohol consumption on the developing fetus and the challenges faced by children with FASD.

Keywords: *Fetal Alcohol Spectrum Disorder (FASD), children's rights, study programs, training of specialists, Lithuania.*

Gauta 2025 09 28 / Received 28 09 2025
Priimta 2025 10 05 / Accepted 05 10 2025